

Äkiline ja
äikeseline suvi

4 / juuli 2013
Hind 3.50

www.horisonit.ee

horisonit

■ INIMENE ■ LOODUS ■ UNIVERSUM

Kinoa Toidumaailma tõusev trend

Töötuba
kui teaduslik
eksperiment

Miks reformiti
kalendrit

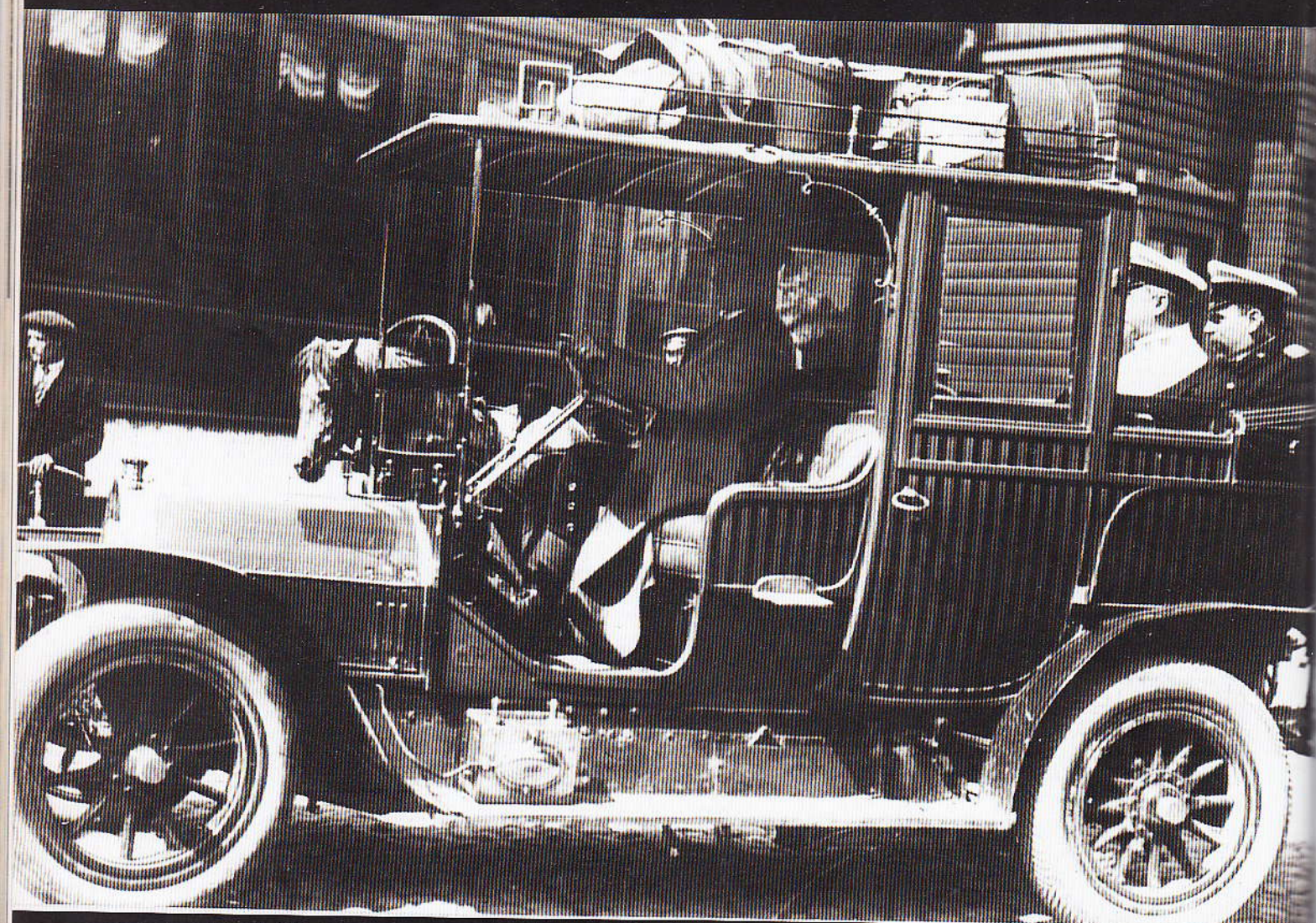
Sissevaade
vähktõve olemusse

RENE LEVOLL

100 aastat Kuradisilda ehk ühe vana foto lugu

1913. aastal tähistati Vene impeeriumis Romanovite dünastia 300. juubelit. Sel puhul jõudis Eestisse ja jäädvustati siin ka fotodele nii mõnigi tähtis tsaaririigi tegelane, nagu näiteks Liivimaa asekuberner vürst Nikolai Dmitrijevitsš Kropotkin.

Tundmatu auto foto Valdeko Vende kogust.

Eesti Vanatehnika Muuseumi arhiivist võib leida palju huvitavaid dokumente ja fotosid. Kuigi enamjaolt on kogus mitmesuguste masinate fotod, kaasneb pea iga pildiga mõni rohkem või vähem põnev lugu.

Teeme juttu ühest vanast fotost, mille siinkirjutaja sai ligikaudu 15 aastat tagasi raamatu „Esimesest autost viimase voorimehena” autorilt Valdeko Vendelt. Ainus teave pildi kohta oli tagaküljelt leiduv märkus, et vasakul näha oleva jalgratturi nimi on Eensalu. Lisaks, nagu näeme, on ülesvõte tehtud Tartu raudteejaama hoone ees.

Kui tekib äratundmine

Muuseumis on käsil põhjalik uurimistöö Liivimaa ja Eestimaa kubermangu auto- ja motomeeste kohta, mille tulemusena peaks valmis saama biograafilise leksikoni formaadis raamat. Töö on kestnud aastaid ning paratamatult tulevad nii mõnedki tolleaegsete inimeste näod juba tuttavad ette. Nõnda saabus ka selle fotoga ühel momendil äratundmishetk – auto tagaistmel vasakul istub vaieldamatult Liivimaa asekuberner vürst Nikolai Dmitrijevits Kropotkin. Tema nime ette võiks veel kirjutada kindralmajor, Tema majasteedi õukonna tseremooniameister, Sigulda mõisa omanik jne.

Nikolai Kropotkin oli ka suur autohuviline ja Balti Auto- ja Aeroklubi presi-

dent. Ta võttis osa mitmetest autovõidusõitudest, millest viimane ja kuulsaim oli 1913. aasta suvel Rootsis toimunud suurvürstinna Viktoria Fjodorovnale pühendatud suursõit.

Niisiis – mis põhjusel ja kuna täpselt võis Tartut külastada nõnda tähtis tsaaririigi tegelane?

Millalgi 1908 ja 1914 vahel

Fotol näha olev masin on 1908. aasta Humber (masinal kasutati pransuse firma De Dion Bouton mootorit). Huvitav on auto keretüüp – see on nn doktorvagen, mis on nime saanud sellise konstruktsiooni populaarsuse tõttu arstide seas. Sündmuse ülemine ajapiir saaks tõenäoliselt olla Esimese maailmasõja algus 1914. aasta suvel.

Romanovite juubel

Kõige olulisem riiklik sündmus, mis jääb sellesse ajavahemikku, on Romanovite dünastia 300. juubel. Vanadest lehtedest selgub, et põhiosa juubeliüritustest üle Vene keisririigi ja mujal maailmas oli planeeritud 1913. aasta veebruarikuuks. Nii oli see ka Eestis – 16. jaanuari Postimees kirjutab: „Nagu kuuleme, walis meie ülikooli professorite nõukogu oma eilaõhtusel erakorralisel koosolekul saatkonna, kes ülikooli poolt 21. weebr. S.a. Romanowi soo 300-aastase mälestuspäewa pidustustele päälinna sõidab. Saatkonna liik-

Vissarion Grigorjevits Aleksejev – Tartu ülikooli rektor 1909–1914.

meteks said korralised professorid: rektor W. G. Aleksejev, W. F. Zoega von Manteuffel ja P. P. Pustoroslew, kuna prof. W. A. Afanasjev asemikuks waliti, kui esimestest keegi juhtumise korral minna ei saaks.”

Saatkonda valituist Vissarion Grigorjevits Aleksejev (1866–1943) oli tuntud matemaatikaprofessor ja Tartu ülikooli rektor, Zoega von Manteuffel aga Tartu ülikooli legendaarne kirurgiaprofessor. Just Zoega von Manteuffeli isiklik kontakt tsaariperikonnaga ja ennekõike keisrinna Maria Fjodorovnaga aitas tal leida vahendeid Toome kirurgiakliiniku renoveerimiseks ning 1903. aastal lammutatud vana puust Kuradisilla taastamise alustamiseks. Uue raudbetoonist silla projekti autoriks sai linnaarhitekt Arved Eichhorn (1879–1922). Silla valmimine oli planeeritud 1913. aastasse, et ajastada pidulik avamine Romanovite dünastia 300. juubeli üritustega.

Pildil pole pidustused veebruaris

Romanovite juubelipidustuste päevaks Tartus oli 21. veebruar 1913. Selle päeva sündmustest annab ülevaate 22. veebruari Postimees: „Linn on juba kolmapäewa õhtust pääle piduülikonnas. Majad ehiwad lipud. Raatuse hoone, loomaarsti-ülikooli maja ja palju teiste kõrwalisi majasid on kuuse-pärgadega ilustatud. Kesklinna uulitsatel on pea igale kaupluse aknale walitsejapaari pildid wõi rinnakujud wälja pandud.

1913. aasta suursõit. Keskul suurvürstinna Viktoria Fjodorovna, paremal Liivimaa kuberner Nikolai Aleksandrovits Zvegintsov, vasakult kiikab vürst Nikolai Dmitrijevits Kropotkin.

Tema isiklikud sidemed aitasid silla taastada

Werner Maximilian Friedrich Zoëge von Manteuffel (1857–1926) oli baltisaksa kirurg. Sündis Määri mõisniku Hermann Gustav Zoëge von Manteuffeli (1826–1899) ja Berta Henriette Wilhelmine Parroti (1825–1878) pojana. Tema emapoolne vanaisa oli arstiteadlane ja Tartu ülikooli rektor Friedrich Wilhelm Parrot (1791–1841), vaarisaks aga esimene taastamisjärgse ülikooli rektor Georg Friedrich von Parrot (1767–1852).

Manteuffel lõpetas 1886. aastal Tartu ülikooli arstiteaduskonna, kaitses samal aastal doktorikraadi ning töötas Tartus kirurgia-

professorina (1899–1918). Laiemat tuntu-
kogu Manteuffel 1897. aastal ilmunud
artikliga, kus ta soovitas operatsioonidel
kasutada steriilseid kummikindaid. Soovitus
leidis rahvusvahelist aktsepteerimist. Kuni

selle ajani opereeriti enamasti paljakäsi, mis
oli sageli mitmesuguste tüsistuste põhjus.
Veel enam kuulsust tõi professorile 1903.
aastal tehtud südameoperatsioon, mis oli
teadaolevalt esimene südameoperatsioon
Venemaal. Üks õnnetu neiu oli suures armu-
valus enesele rindu tulistanud. Manteuffel
eemaldas revolvrikuuli südamest ning
neiu paranes.

Vene-Jaapani sõja ajal (1904–1905) juhtis
Werner von Manteuffel keisrinna Maria
Fjodorovna nimelist sanitaarsalka. Lahingu-
väljal paistis Tartu ülikooli professor silma
osava välikirurgina ning sõja lõppedes pakuti
talle tsaari iharsti ametikohta. Sellest ette-
panekust ta siiski loobus, eelistades naasta
koduülikooli Tartusse. Silmapaistvate saavu-
tuste eest omistati talle Nikolai II auhukirurgi
tiitel ning tegeliku riiginõuniku staatus, mis
oli võrdne kindralmajori auastmega. ●

Romanovite dünastia 300. aasta juubeli pidustused Tartus 21. veebruaril 1913. aastal.

Kuradisilla avamistseremonia 1. septembril 1913. aastal.

Igal pool punane-sinine-walge wärw ... Neljapäewal on juba k. 9 homm. pääle rahwast rohkem kui harilikult linna pääuulitsatel liikumas. Rahwa hulk tiheneb järjest ja umbes k. 11 aegu on weel suure wawaga wõimalik Suure-turu äärde pääseda. K. ½ 12 jõuab kohalik sõjawägi Suurele-turule – piduliku paraadi platsile. Sellele järgnewad poisslaste- ja tütarlaste gümnaasium, linnakool oma muusikakooriga, kõikide algkoolide õpilased ja tuletõrjujad, niisama ka wärwikandjad üliõpilased oma lippudega. Raatuse ees peeti lühikest palwet Kreeka-katoliku kombe järele. Selle järele mängis koolide, sõjawäe ja tuletõrjujate ühendatud muusikakoor riigilaulu ja kõik paraadist osawõtjad lahkuwad tseremoniaalmaršil Suurelt-turult."

Piduüritused jätkusid ka teisel päewapoolel: „Õhtul säras linn ilutuledes. Iseäranis ilusat pilti pakkusid sellepolest Suur-turg ja awalikkude majade esised. Majade akendel põlesid küünlad. Rahwast oli uulitsatel murruna liikumas. „Karastuse Sõbras“ näidati Karskusekuratooriumi poolt ajaloolise sisuga udupildid ja anti sellekohaseid seltsusi."

Ülikoolis toimunu kohta on lugeda järgmist: „Kohalikus ülikoolis oli päewa auks kell 7 õ. pidulik koosolek. Ülikooli aula oli kuulajaid täis. Koosoleku awas prof. Tsarewski, kelle sõnade järele sõjawäe orkester keisrilaulu mängis, mida püstiseistes kuulati. Kõnesid pidasid professorid Lappo, Taranowski ja Challandes. Esimesena kõneles prof. Lappo."

Kogu ürituse võtab Postimees kokku järgmiste sõnadega: „Eeskujulik kord walitses linnas terve eilane päew. Sellepääle vaatamata, et Raatuse ette ja mujale tuhandate lool inimesi kokku oli tulnud, ei tulnud korrariikmisi kuskilgi ette. Suuremalt jaolt tuli see sellest, et eile terve päew kõik joogikohad kinni olid."

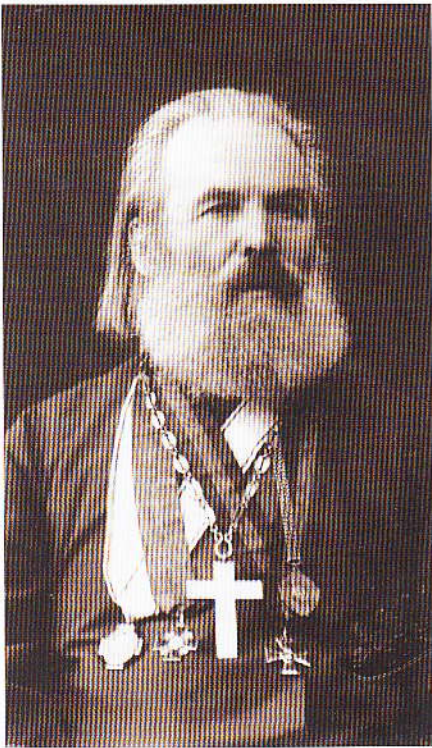
Nagu näha, asekuuberneri visiidist ja tema pidustustest osavõtust selles lehes juttu ei ole. Mis siis ikkagi võis olla see sündmus, mille puhul vürst Kropotkin Tartu linna külastas? Millal siis täpsemalt avati Kuradisild? Ka meie foto põhjal võib järeldada, et tegemist ei ole veebruarikuuga – inimeste riietus on pigem suvine, tänaval mingeid lumevõi lörtsijälgi näha pole. Tegemist võiks olla suve või varasügisega.

Tuli jätkata vanade lehtede sirvimist

Järgmine loogiline orientiir võis ehk olla õppeaasta algus. Ja nii see ongi – 2. septembri Postimehest on Tartu teadete rubriigist lugeda järgmist: „Aleksander I. sild õnnistati eile sisse. Umbes kümne aasta eest wõeti nõndanime-tatud kuradisild maha ja meie linn jäi ühest kaunidusest ja loomulikult ühendusest kahe mäerinnaku wahel ilma. Prof. Zoege von Manteuffel astus sammusid, et uus sild ehitataks, pani Keisri Majesteedile uue silla plaanid ette. Keiser ja keisripr. Maria Feodorowna annetasid oma erawarandusest summa, mis enne toimepandud korjandust täiendas, nõnda et silda ehitama saadi hakata."

Eila, õnnistamispäewal pandi temale Aleksander I. sild nimeks."

Teatavasti katkes ülikooli tegevus pärast Eesti alade Venemaaga liitmist 1710. aastal. 1802. aasta 12. detsembril taastas imperaator Aleksander I oma aktiga ülikooli tegevuse uue nime all – Imperatorski Derptski Universitet. Olgu siinkohal mainitud, et Aleksander I paistis silma ka teiste progressiivsete sammudega, millest Eesti jaoks vast

Arseni Semjonovič Tsarevski (1853–1917) – Tartu ülikooli usuteaduste professor, prorektor.

kõige olulisem oli pärisorjuse kaotamine. Omaette müsteerium toimus seoses keisri surmaga. Väidetavalt maeti tema asemel teisik, imperaator ise aga jätkanud elu rändmüngana.

Postimees jätkab: „Õnnistamist toimetas ülikooli preester ja prorektor prof. Tsarevski. Osa võtsid pääle abikubernerite mitmed kõrgemad aukandjad, ülikooli professorid, awalikkude asutuste, sõjawäe ja mõisnikuseisuse asemikud. Üliõpilaste korporatsioonide saadikud olid oma lippudega ilmunud. Viimaste poole pööras prof. Zoega von Manteuffel, kui „Inglisillal” Tartu üli-

kooli esimese rektori Parroti reliefpilt awati, andis ülewaate Parroti tegewusest ja tema teenusest ja lõpetas ettepanekuga, wana akadeemilist laulu „Gaudeamus igitur” laulda. Selle lauluga lõppes pidulik aktus.”

Nagu artiklist lugeda, awati nii Inglisilla Georg Friedrich von Parroti, kui ka Kuradisilla Aleksander I bareljeef ühel ajal. Mõlema autoriks oli baltisaksa skulptor ja graafik Constanze von Wetter-Rosenthal (1872–1948).

Edasi on Postimehest lugeda: „Liivimaa asekuberner würst Kropotkin, kes laupäewa õhtul k. 6 automobiliga meie linna jõudis, käis eile kohalikus linna ja maakonna politsewalitsuses, kus ta iseäranis tagawarawäeliste nimekirju järele waatas.

Pääle selle wiibis ta siinsetes haigemajades, wõttis Aleksander I. silla awamisest Doome mäel osa ja käis Põhja-Liivimaa põllumeeste seltsi näitusel. Nagu kuulda on abikuberner täna e. l. ära sõitnud.”

Et Toomemäel valitseks harmoonia

Niisiis võib nüüd täie kindlusega öelda, et foto on tehtud 1913. aasta 2. septembril enne asekubernerite ärasõitu Riiga. Päikesevarju asendi järgi on pildistamise kellaaeg 12–13 vahel. Mees, kes istub würst Kropotkini kõrval, on Tartu maakonna ülem Ivan Spiridonovič Žoltkevič. Lisamärkusena olgu mainitud, et Kropotkini autojuht oli Pärnumaa mees David Riemann ning, nagu juba eespool sai mainitud, on pildil oleva jalgratturi nimi Eensalu.

Kuradisilla nimetust seostatakse sageli Manteuffeli nimega (saksa keeles *Teufel* – kurat). Siiski on vanadest ajalehtedest näha, et sellist nime kandis sild juba varemalt. Pigem võib arvata, et nime autorid olid omaaegsed tarmukad

Tartu tudengid, keda ajendas soov tagada kõrgemate jõudude harmooniline tasakaal Toomemäel.

Nüüd, kus lähenemas on nõnda olulise Tartu linna sümboli saja-aastane juubel, tahaks loota, et Tartu ülikoolil jätkub lugupidamist oma kuulsa kirurgi omaaegse suureteotmise suhtes ja tähtpäeva peetakse meeles ning tähistatakse väärikalt. Kindlasti lisaks üritusele kaalu Romanovite esindaja kohalolek. Teadaolevalt esindab tänapäeval Romanovide ainukesena tsaari perekonnast bolševistlikult Venemaalt eluga pääsenud suurvürst Kirill Vladimirovič ja suurvürstinna Viktoria Fjodorovna lapselaps – Madridis elav suurvürstinna Maria Vladimirovna Romanova. ●

LOE VEEL

- Walter Bersey, W. Foucard, A list of motor cars, light cars, and cycle cars. London, 1914, lk 47.
- Deutschebaltisches biographisches lexikon 1710–1960. Wedemark, 1998, lk 900.
- Arnold Hasselblatt, Gustav Otto. Album Academicum der Kaiserlichen Universität. Dorpat, 1889, lk 749.
- Tullio Ilomets, Hillar Palamets. Alma Mater Tartuensis 350. Tallinn, 1982, lk 7–10.
- Дело канцелярии лифляндского губернатора. Переписка об автомобильной езде 1913. EAA, 296-7-3639, l 79.
- Ежегодник Балтийского Автомобиль- и Аэроклуба. Рига, 1914, lk 17–22.

AUTORIST

RENE LEVOLL (1958) on õppinud Tartu Ülikoolis bioloogiat ja keemiat, loodusteaduste magister. Sihtasutuse Eesti Vanatehnika Muuseum juhataja. Käsilolev uurimisteema: Eesti ja Liivimaa kubermangu jõuvankrid. 2006. aastal avaldanud raamatu „Oreli ehituse ja restaureerimise põhimõtted”.

e-loodusajakirju loe iPadis

Horisont

Eesti Loodus

Loodusesõber

Eesti Mets

Osta iTunes'i poest

